

בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים

מים ראשונים: פרשה טו של [מדרש שמות רבה](#) דורשת באריכות את שני הפסוקים הראשונים של פרק יב של ספר שמות: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר. החודש הזה לכם ראש חדשים וכו'". פרשה זו פותחת את החלק השני של שמות רבה, שהוא למעשה מדרש תנחומא ילמדנו. כט' סימנים יש בפרשה ארוכה ונאה זו ואין טוב, כמובן, מלקרוא אותה במקור בשלמותה. ואנו לקטנו מסימנים א, יב, טז, יח, יט, המתמקדים בנושא שבחרנו: בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים, או שמא אפשר אפילו לומר: מי בעצם נגאל ממצרים.

בשביל משה

בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל משה. אמר ר' נסים: משל לכהן שהיה לו גינה של תאנים ובאותה גינה היה בית הפרס.¹ ביקש לאכול תאנים. אמר לאחד: לך אמור לאריס שבעל הגינה אומר לך שתביא לו שתי תאנים. הלך ואמר לו כך. השיבו האריס: מי הוא בעל הגינה? לך למלאכתך!² אמר הכהן: אני אלך לגינה. אמרו לו: למקום טמא אתה הולך? אמר להם: אפילו יש שם מאה טומאות הולך אני ולא יתבייש שלוחי.³ כך כשהיו ישראל במצרים אמר הקב"ה למשה לכה ואשלחך אל פרעה. הלך. ואמר לו [פרעה למשה]: מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל? ... אמר הקב"ה: אלך למצרים ... אמרו לו מלאכי השרת: למצרים אתה הולך למקום טומאה? אמר להם: אלך ולא יתבייש שלוחי משה.⁴

בשביל ישראל

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר" - מה הקב"ה עושה במצרים? בשביל ישראל. אמר ר' יצחק נפחא: משל למטרונה שהיתה מקטרגת למלך, נתנה בפילקי והלך לו. היה עמה המלך בפילקי.⁵ אמרו לו: מה איכפת לך? אמר להם: כל הימים שאני עמה, אינה נוטלת שם רע. כך נשתעבדו ישראל במצרים ונגלה הקב"ה כביכול עמהם, שנאמר: "אנכי ארד עמך מצרימה" (בראשית מו ז). וכן בבבל ... וכן במדי ... בין היה הקב"ה עמהם ... אמרו לו להקב"ה: כל כך למה? אמר להם: כל הימים שאני עמהם אין נוטלין שם רע.⁶

אמר ר' שמעון בן לקיש: גדולה חיבתם של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודה זרה ובמקום טינופת ובמקום טומאה בשביל לגאלם. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות. אמר: מה אעשה? לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתי אי אפשר. מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא אאבד את תרומתי.⁷ כך ישראל

¹ בית הפרס הוא שדה שנחרשה וידוע שהיה שם קבר ויש חשש טומאה על פני כל השדה. טומאה זו היא מדרבנן. במשל כאן, בית הפרס הוא סמל לטומאתה של ארץ מצרים שעליה רבו הפסוקים במקרא והמדרשים בעקבותיהם. ראו תנחומא שמות סימן כג על הסמליות של אות הצרעת שעשה משה: "אל' הבא נא ידך בחיקך והנה ידו מצורעת - מה הצרעת דבר טמא, כך המצרים טמאין ומטמאין את ישראל. וישב ידו אל חיקו והנה שבה כבשרו - כך אני מטהר את ישראל מטומאת מצרים". ויש מפרשים שאות הצרעת, בניגוד למטה והנחש, היה רק לבני ישראל (ולמשה אישית). הוא נעשה לעיני בני ישראל, אך לא לעיני פרעה ועבדיו.

² האריס, פרעה, מתכחש לכהן בעל הבית, הוא הקב"ה ומסרב לתת לו את התרומה בחזרה, היא בני ישראל. ודא עקא, מדוע "נפלה" שם התרומה? איך הגיעה לשם? ראו דברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא.

³ המשל הוא יפה, אבל האם לא "הסתבך" כאן הדרשן קצת, בכך שהוא מביא משל שהוא נגד ההלכה. הרי אסור לכהן להיכנס לבית קברות ולהיטמא. וכבר הרחבנו לדון בנושא זה בדברינו [אגדה סותרת הלכה](#) בדפים המיוחדים.

⁴ בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל משה! "שלא יתבייש שלוחי", אותו שליח נאמן וענו ששמו נשמט מההגדה. אך כבר מדרש זה רומז שה"בשביל מי" האמיתי שבגללו ירד הקב"ה למצרים הוא אולי הקב"ה בעצמו, שהרי פרעה בדבריו הקשים למשה אמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו ... לא ידעתי את ה' ...". הגנה על כבוד השליח היא הגנה על כבוד המשלח - "שלוחו של אדם כמותו". ראו גם המדרשים על מי שרגם את איקונין (דמות) המלך שכמוהו כמי שרוגם את המלך (תנחומא שמות סימן ה, תנחומא ויקרא סימן ז).

⁵ פילקי או פילקי ביוונית הוא בית סוהר (בית משמר). שימו לב שבמשל, המלך בהתחלה מניח את המטרונה בבית הסוהר והולך לו ואח"כ, ללא סיבה מוסברת, חוזר ונכנס גם הוא עמה לשם. האם יש לכך משמעות גם בנמשל? ראו דברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) שם שאלנו אם הפסוק: "אנכי ארד עמך מצרימה" הוא אמירה אישית ליעקב או שמא לאומית לכל בית יעקב. אולי המעבר הזה מאישי ללאומי יכול להסביר את השוני בהתנהגות המלך כלפי המטרונה. וצריך עיון.

⁶ ראו מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא פרשה יד: "בכל מקום שגלו ישראל כביכול גלתה שכינה עמהם". אבל שם, וכן במקורות אחרים, הכוונה להזדהות השכינה עם צערם של ישראל. ראו דברינו [צערם של ישראל](#) ביום הזכרון לחללי מערכות ישראל. ואילו כאן יורדת השכינה על מנת להשיג על ישראל ולשמור על שמם הטוב. השוו עם המדרשים בזכות מה נגאלו ישראל שלא שינו את שמם, לשונם וכו' (שמות רבה א כח, ויקרא רבה לב ה). אך האם לא נוכל לקרוא גם כאן, בין השורות, רמז לכך שהגאולה הייתה גם בשביל הקב"ה עצמו? שהרי שם רע למטרונה הוא אולי גם קצת שם רע למלך?

⁷ לאדם (לכהן) יש אפשרות להיטהר, אבל אוכל שנטמא אין לו תקנה. והנמשל ברור. אלא ששוב מדרש זה הוא לכאורה נגד ההלכה ולא ברור איך הדרשן, כמחנך הקהל, יכול ליצור משל כזה. ואולי מדובר רק בטומאה דרבנן, כפי שהבאנו בדברינו [לחלוק כבוד](#)

הם תרומתו של הקב"ה, שנאמר: "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו" (ירמיה ב ג); היו בין הקברות ... אמר הקב"ה: היאך אני גואלם? להניחם אי אפשר, מוטב לירד ולהצילם, שנאמר: "וארד להצילו מיד מצרים" (שמות ג ח). וכשהוציאם קרא לאהרן וטהר אותו, שנאמר "וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל"⁸.

בשביל הקב"ה

בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל עצמו. משל לבן בית שנתפס ע"י בעל מלאכתו ונחבש [בבית הסוהר]. אמר לו אדונו: אל תירא, אני בא ומוציאך. שלח עבדו להוציא ולא רצה הפונדקי לשלחו. אמר [בעל המלאכה]: יפה עשה הפונדקי, שאני אמרתי לו: "אני בא ומוציאוך", ולא פקדתיו, שאני משלח את עבדי. כך אמר הקב"ה לאברהם: עתידים הם בניך להשתעבד במצרים ואח"כ אני גואלך ... שלח הקב"ה משה לגואלם ולא רצה פרעה. אמר הקב"ה: כראוי עשה פרעה, כי אני אמרתי לאברהם "ודן אנכי" וכי משה "אנכי" או אהרן "אנכי"? לא אמרתי אלא "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים" (תהלים פא יא).⁹

לי ולכם היא הגאולה

"החודש הזה לכם" - ר' מאיר אומר: לי ולכם היא הגאולה,¹⁰ כביכול אני נפדה עמכם, שנאמר: "אשר פדית ממצרים גויים ואלהיו" (שמואל ב ז כג).¹¹

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: שאלנו לעיל על המשל המוקשה של הכהן שנטמא בשביל להציל את התרומה שנפלה בין הקברות (בנמשל, הקב"ה יורד למצרים בשביל לגאול את ישראל), הצענו שאול מדובר בטומאה מדרבנן והצבענו על הדף [אגדה סותרת](#) [הלכה](#) בדפים המיוחדים. ועל דרך הדרש, אפשר להוסיף ולומר, שאמנם זה הייחוד של קרבן פסח מכל הקרבנות האחרים שטומאה דחוייה בציבור. ראו פסחים פרק ז משנה ו: "נטמא הקהל או רובו, או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, ייעשה בטומאה". ושיטת רבי יהודה בירושלמי פסחים פרק ז הלכה ו היא שאם היה הקהל חצי טמאים חצי טהורים אז "מטמאין אחד בשרץ" או בשיטה אחרת: "משלחין אותו לדרך רחוקה". כך גם בבבלי פסחים פ ע"א. על דרך הדרשה האגדתית אפשר לומר שאם הקב"ה (הכהן) ירד למצרים וטימא עצמו על מנת לגאול את ישראל ולהציל את תרומתו, אדם מישראל יטמא עצמו על מנת שיעשו כל הקהל את הפסח במועדו גם אם בטומאה.

למלכות בפרשת וארא: "מדלגים היינו על גבי ארונות מתים", או לפי ההלכה: "מנפח אדם בית הפרס והולך". וזה באמת עניין לבעלי תריסין בהלכה. ובמים האחרונים נציע עוד הסבר אפשרי. עכ"פ, יש לזכור שאנו דורשים את פרשת קידוש החודש: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים" - איך זה שהקב"ה נגלה במצרים, במקום טומאה ומצווה דווקא שם על קידוש החודש שאח"כ להלכה יכול להיעשות רק בארץ ישראל (ברכות סג ע"א)? הכל בשביל ישראל. ראו הלשון בתנחומא (בובר) פרשת בא סימן ח: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש הזה לכם וכו' - בארץ מצרים נגלה עליהם הקב"ה, זה אחד מן המקומות שנגלה הטהור במקום הטומאה. וכל כך למה? בשביל ישראל". ראו דברינו [החודש הזה לכם](#) בשבת החודש.

⁸ בסיומת של מדרש זה יש חילופי נוסחאות משמעותיים. בנוסח שהבאנו, הקב"ה מטרה תחילה את אהרן, בדומה לסדר העבודה ביום הכיפורים שבו אהרן מכפר תחילה על עצמו ובני ביתו ורק אח"כ על כל בני ישראל. ובמשל על הכהן, הכהן (הקב"ה) יורד להציל תחילה את הכהן בשר ודם (שהוא גם שליח) וזה מציל את התרומה - בני ישראל. אבל בכתבי יד אחרים הנוסח הוא: "וכשהוציאם קרא לאהרן, אמר לו: טהר אותי, שנאמר: וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל". אהרן מכפר על הקב"ה! שוב יש לנו רמז על חלקו של הקב"ה בגאולה - לי ולכם - הגאולה ההדדית, כפי שנראה.

⁹ הגאולה שהקב"ה כביכול זקוק לה הוא קיום ההבטחה לאבות. מסתתר כאן אולי "בשביל" נוסף - בשביל האבות: אברהם, יצחק ויעקב, יעקב בפרט שהובטח לו: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה". ראו מדרש מכליתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב פסוק מ אשר עושה חשבון מדוקדק ש"ויהי בחצי" הלילה היה בדיוק השלמת הזמן מחצות הלילה של ברית בין הבתרים או לידת יצחק. על הרגע! אבל המדרש שלנו אומר: "בשביל עצמו" - בשביל הקב"ה. יש כאן גאולת ההבטחה וגאולתו של מי שהבטיח. ויש גם חזרה לשליח, למשה. השולח לא יכול כביכול "להסתתר" עוד מאחורי השליח. מי שעתידי לומר באופן ישיר ובלתי אמצעי: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (ראו המדרשים איך הקב"ה "מסלק" את משה רגע לפני התגלותו בהר סיני, שמות רבה כח ג), לא יכול שלא לקיים תחילה את: "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים".

¹⁰ ראו דברים רבה (ליברמן) פרשת נצבים: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות" - אם שמרתם את התורה לא על עצמכם בלבד אתם עושין צדקה אלא עלי ועל עצמכם - לי ולכם". הפדות ממצרים כמו שמירת התורה הם "גאולה הדדית" של אלהים ואדם.

¹¹ ובמכליתא כאן: "ר' עקיבא אומר: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה: עצמך פדית. מדרשים רבים נאמרו על פסוק נפלא זה הלקוח מתפילת דוד בעת שבישר לו נתן הנביא ששלמה בנו יבנה הבית. חלקם אגב, ברוח לגמרי אחרת ובקטרוג גדול על עם ישראל. ראו דברינו [אשר פדית גויים ואלהיו](#) בפסח. אבל הפעם, הכל לטובה, הקב"ה-בני ישראל והשליח הנאמן משה, כולם נגאלו, בשביל כולם נגלה הקב"ה במצרים. ואגב אורחא, ראו גם הדף [אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו](#) בדפים המיוחדים.